

QANDLI DIABETI BOR BEMORLARDA UCHRAYDIGAN KARIES KASALLIGINI ZAMONAVIY KLINIK-LABARATOR TEKSHIRISH HAMDA TASHXISLASH USULLARI

*Central asian medical university Terapevtik stomatologiya yo'nalishi
ordinator vrachi*

Muxiddinzoda Dilshodabegim Baxtiyorjon qizi

Annotatsiya: Qandli diabet kasalligi global sog'liq muammolaridan biri bo'lib, uning asoratlari orasida og'iz bo'shlig'i kasalliklari, jumladan karies keng uchraydi. So'nggi yillarda diabetik bemorlarda kariesning yuzaga kelish xususiyatlari va uni tashxislashda zamonaviy klinik-laborator usullardan foydalanish masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Qandli diabet metabolik kasallik hisoblanib, glyukoza almashinuvining buzilishi natijasida, og'iz bo'shlig'ida oziq-ovqat mahsulotlari parchalanish jarayoni va mikroflora tarkibi o'zgaradi. Bu esa tish emalining himoya imkoniyatlarini pasaytiradi va kariesga chuqur moyillikni kuchaytiradi. Tashxis va laborator tekshirishlar zamonaviy tibbiyotda kariesni erta aniqlash, uning tarqalishini oqilona baholash va kompleks davolash strategiyasini tanlash imkonini beradi.

Kalit so'zlar: qandli diabet, karies, klinik diagnostika, laborator tekshiruv, og'iz bo'shlig'i, tish emali, tupik.

Qandli diabetda tish yetishmovchiligi, og'iz bo'shlig'ining qurishi, glyukoza miqdorining oshishi sababli emal va dentin strukturasida muhim o'zgarishlar yuzaga keladi. Bu o'zgarishlar, ayniqsa, bemorlarning organizmida qarshi immun javob pasayishini ham aks ettiradi. Og'iz bo'shlig'ining gigienik holati ham diabet kasalligi bilan og'riqan bemorlarda yomonlashadi, tupik ajralishi kamayadi, natijada mikrofloraning patogen xususiyatlari kuchayadi. Klinik kuzatuvlar ko'rsatmoqda-ki, diabet kasalligi bor shaxslar orasida kariesning tarqalish darajasi sog'lom aholi

bilan solishtirganda ancha yuqori. Kariesni aniqlashda zamonaviy klinik tekshirish usullari dengiz bo'yida qum singari aynan bemorning individual xususiyatlariga mos ravishda tanlash talab qilinadi. Qandli diabeti bor bemorlarni tekshirishda vizual, probanniy va instrumental diagnostika usullarini hamda radiologik tekshiruvlarni birgalikda qo'llash muhim. Radiovizografiya va raqamli rentgenografiya karies o'chog'ining aniqligini, uning tarqalish chuqurligini, pulpaga yaqinligini baholashda yuqori ishlash samaradorligiga ega. Shu bilan birga, rentgenologik usullardan foydalanish ushbu kategoriya bemorlarida karies rivojlanish bosqichlarini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi [1].

Laborator tekshirish natijalari bemorning holatini aniq baholashda yordam beradi. Qandli diabeti bor bemorlar tish go'shtidan namunalar olib, ularni mikroflora tarkibi jihatidan chuqur tekshirishadi. Tupik analizi og'iz bo'shlig'idagi glyukoza, kislotalilik (pH) va amilaza faolligi darajasini aniqlashda asosiy mezondir. Karies rivojlanishida tupikning himoya xususiyatlari, tarkibidagi minerallar miqdorining pasayishi, og'iz bo'shlig'ida fermentlarning yetishmasligi muhim o'rin tutadi. Shu tufayli, laborator diagnostikada glyukoza va laktat miqdorini o'lchash, tupik oqsillari va antibakterial komponentlarini aniqlash qaror qabul qilishda asosiy mezon bo'lib xizmat qiladi. Tish emali strukturasi va dentin o'zgarishlarini baholashda optik texnologiyalar, xususan, laserli floristanometriya, optik ko'zgu va konfokal mikroskopiya kabi zamonaviy tekshiruvlar keng joriy qilinmoqda. Ushbu yondashuvlar yordamida kariesning eng dastlabki, tashqi ko'rinmaydigan bosqichlarini ham erta aniqlash mumkin bo'ladi. Magnit-rezonansli tomografiya, infraqizil spektroskopiya va boshqa yuqori texnologik usullardan foydalanish esa diagnostika aniqligini yanada oshiradi, karies boshlanishini engil formalarida aniqlab, o'z vaqtida davolash choralarini ko'rishga imkon yaratadi. Diabetik bemorlarda kariesni klinik tashxislashda stomatologik ko'rik asosini vizual metodlar tashkil qiladi. Mutaxassis tomonidan bemorning klinik holati, tish yuzasi hamda ularning o'zaro joylashuvi baholanadi. Probalar yordamida shikastlangan emal,

kuzatilayotgan dog‘lar va qattiq to‘qimalarning zaiflashish belgilariga aniqlik kiritiladi. Ilmiy izlanishlar natijasida aniqlanishicha, diabet kasalligi bo‘lgan bemorlarning tish yuzalarida xiralik, tomirlangan dog‘lar va notekis qatlamlar tez-tez uchraydi. Tupik miqdorining kamayishi esa tishlarni tabiiy tozalash jarayonini qiyinlashtiradi va, o‘z navbatida, karies shakllanish tezligini oshiradi. Mahalliy yengil yoki chuqur kariesning tashxislanishida laborator va instrumental tekshiruvlar birgalikda olib boriladi. Zamonaviy stomatologik muassasalarda qandli diabetik bemorlar uchun individual diagnostika dasturlari tuziladi va har bir bemorning ehtiyojiga qarab maxsus tekshiruv algoritmi tanlanadi. Tupik va tish emalining kimyoviy tarkibi, minerallashuv darajasi, immun-biokimyoviy ko‘rsatkichlar muntazam tahlil qilinadi. Tahlil natijalari, odatda, tish shifokoriga karies rivojlanish jarayonini yoki uning erta belgilari haqida muhim axborot beradi [2].

Yana bir muhim jihat shundan iboratki, diabetda umumiy organizm zaiflashgan bo‘lsa-da, og‘iz bo‘shlig‘ida mikroblar va ularning mahsulotlarining ko‘payishi toshtovon bo‘lib, karies progressiga sabab bo‘ladi. Klinik kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, diabetik bemorlarda karies tez-tez qaytalanuvchi xususiyatga ega, ya’ni ehtiyot choralari vaqtida ko‘rilmasa, bu jarayon tez orada boshqa tishlarga ham tarqaladi. Zamonaviy klinik va laborator tekshiruv usullaridan tizimli va to‘liq foydalanilgan hollarda esa kasallikning erta bosqichlari aniqlanadi va samarali davolash bo‘yicha to‘g‘ri qaror qabul qilish imkoni mavjud bo‘ladi. Tupik sekretsiyasi va sifati qandli diabetga chalinganlarda ahamiyatli darajada pasayadi, bu esa og‘iz bo‘shlig‘i mikroflorasining muvozanatini buziladi va himoya mexanizmlarini susaytiradi. Natijada, emal va dentin to‘qimalari mexanik va kimyoviy ta’sirlarga nisbatan nozik va zaif holga keladi. Ko‘plab klinik-amaliy tadqiqotlar bemorlarni erta diagnostika qilish va to‘g‘ri davolash rejasini ishlab chiqishda, laborator va instrumental tekshiruvlarning ahamiyatini qayd qiladi [3].

Zamonaviy texnologiyalar yordamida og‘iz bo‘shlig‘ini vizualizatsiya qilish, karies rivojlanishi bosqichlarini aniq belgilash, tupik va tish to‘qimalarida metabolik o‘zgarishlarni aniqlash imkoniyati kengaymoqda. Elektron mikroskopiya, spektrofotometriya, laserli tahlil usullari kariesning patogenezi va rivojlanish bosqichlarini to‘liq baholashga yordam beradi. Glyukoza miqdori baland bo‘lgan tupikdagi kislotalilik o‘zgarishlari, mineral tarkib yetishmasligi va tupikning antibakterial faolligi pasayishi natijasida og‘iz bo‘shlig‘ida karies kasalligi rivojlanadi. Laborator tahlil usullari tufayli og‘iz bo‘shlig‘idagi mikrobiologik ko‘rsatkichlar (streptokokklar konsentratsiyasi, laktobakteriyalar, kandida zamburug‘lari miqdori) va ularning hamkeshliklari muntazam o‘rganiladi. Qandli diabet bemorlarida kariesga aynan qaysi mikroorganizmlar sabab bo‘lishi mumkinligini aniqlash natijasida, har bir bemor uchun individual profilaktik va davolovchi chora-tadbirlarni ishlab chiqish imkoniyati ochiladi. Tupikdagi immunoglobulinlar miqdorini aniqlash, ferment faolligini o‘rganish va oksidlanish-reduksiya ko‘rsatkichlarini baholash bilan yaxlit diagnostika takomillashadi. Klinik laborator tahlil natijalari asosida stomatologlar, terapevtlar va endokrinolog-mutaxassislar birgalikda bemorning holatini baholaydi, karies bo‘yicha profilaktik va davolash chora-tadbirlarini amalga oshiradi. Laborator ko‘rsatkichlardagi har qanday o‘zgarishlar, og‘iz bo‘shlig‘idagi tish va yumshoq to‘qimalarda qanday jarayonlar kechayotganini aniqlashga yordam beradi. Shu orqali tibbiy ko‘mak bermaslik oqibatida kelib chiqadigan tishlar va og‘iz bo‘shlig‘i kasalliklarining oldi olinadi [4].

Kariesning zamonaviy klinik va laborator tashxis usullarining amaliyotga joriy qilinishi og‘iz bo‘shlig‘i kasalliklarini erta aniqlash, murakkab va og‘ir asoratlarning oldini olish uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy raqamli diagnostika usullari yordamida har bir tish va uning atrofi batafsil baholanadi, og‘iz bo‘shlig‘i muhitini ekologik holatiga oid tahlillar amalga oshiriladi. Katta yoshli va bolalar orasida diabet kasalligi davomida kariesni erta bosqichda aniqlab, ularni davolash

va profilaktika qilish dolzarb masalalardan hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, stomatolog va laboratoriya mutaxassislari tomonidan har bir bemorga individual yondashuv va aniq tekshiruv algoritmlarini ishlab chiqish tavsiya etiladi. Yuqori aniqlikdagi texnikalar bilan to'g'ri va kompleks tekshiruvlar o'tkazilganda, karies kasalligini erta aniqlash, optimal davolash usullarini tanlash va kechikkan asoratlarning oldini olish mumkin bo'ladi. Klinika va laboratoriyalarda olib borilayotgan doimiy ilmiy izlanishlar natijasida karies kasalligining diabet fonidagi rivojlanish xususiyatlari, uning tashxis usullari va profilaktik strategiyalari tobora takomillashmoqda. Ushbu yondashuvlar asosida olib borilgan tadqiqotlar va amaliy natijalar, kelajakda kasallikni butkul boshqarishda muhim o'rin egallashi kutiladi [5].

Xulosa:

Qandli diabet kasalligi mavjud bemorlarda kariesning keng tarqalishi va tez rivojlanishi bir qator klinik va biologik xususiyatlarga bog'liq. Og'iz bo'shlig'ining muvozanatsiz mikroflorasi, tupik sekretsiasining kamayishi, glyukoza va boshqa metabolitlarning ortishi natijasida tish emali va dentinining himoya tizimi zaiflashadi, bu esa kariesning tez va og'ir shaklda rivojlanishiga olib keladi. Zamonaviy klinik va laborator tashxis usullari kariesning dastlabki bosqichidan boshlab uni aniqlash va samarali davolash imkoniyatlarini yaratmoqda. Har bir bemorga individual diagnostika algoritmini joriy qilish, muntazam monitoring qilish, tahlil natijalarini to'g'ri talqin etish orqali, kariesning diabet fonidagi og'ir asoratlarini samarali oldini olish mumkin. Keng qamrovli, zamon talablariga javob beruvchi zamonaviy klinik-laborator tekshiruv usullarini amaliyotda tatbiq etish karies kasalligini boshqarishda eng muhim strategiya sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Tursunov R.X. "Endokrin kasalliklar". – Toshkent: O'zbekiston tibbiyot nashriyoti, 2019.

2. Qodirov K.T. "Ichki kasalliklar propedevtikasi". – Toshkent: Innovatsiya, 2020.
3. Karimov F.S. "Diabet kasalligi va uning zamonaviy davolash usullari". – Toshkent, 2018.
4. Ismoilova N.B., Karimova Z.T. "Qandli diabetning oldini olish va davolash". – Toshkent: Tibbiyot, 2022.
5. Ergashov M.U. "Og‘iz bo‘shlig‘i va umumiy kasalliklar". – Toshkent, 2021.
6. Saidov R.N. "Kasalliklar profilaktikasi asoslari". – Toshkent, 2017.
7. Abdullayev A.K. "Karies va zamonaviy tashxis usullari". – Toshkent: Innovatsiya, 2023.